

Dopady ruské války proti Ukrajině na české firmy působící v regionu

Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Shrnutí

Ruský útok přinesl změnu nejen v bezpečnostní oblasti, ale znamenal také ránu pro ekonomickou situaci po celém světě. České firmy, které dříve podnikaly v Rusku, v současnosti řeší primárně možnosti, jak se z ruského trhu, který je vnímán jako silně toxický, vyvázat a hledat náhradní odbytiště. Podporu v této situaci nabízí stát a jiné podnikatelské organizace.

Doporučení

- Vytvořit mechanismus pro rychlou reakci na nenadálé změny na bázi struktur EGAP a ČEB. Schopnost rychle reagovat na výzvy je zásadním faktorem. Nesmí jít ale o konflikt s kvalitou posuzování rizik.
- Snaha o nalezení nových odbytišť nesmí vést k přehnané expozici vůči jiným nespolehlivým režimům. Zkušenost s Ruskem velí i nepodceňovat otázky spojené s lidskými a politickými právy. Režim, který nedodržuje práva vlastních občanů, pravděpodobně nebude dodržovat práva ani těch cizích.
- Stát poskytuje podporu v podobě poradenství, uvádění na nové trhy, do určité míry i garancí, ale nepřebírá plně rizika spojená s podnikáním.

Další oběti války: dopady na ruskou a ukrajinskou ekonomiku

Jedním z vedlejších efektů ruské agrese vůči Ukrajině je dopad války na české firmy působící v obou zemích. Studie se nezabývá situací firem na českém trhu, ani problémy s dodávkami z Ruska či Ukrajiny, ale pouze investicemi a vývozem do obou zemí a možnostmi, jak zmírnit negativní dopady konfliktu na jejich aktivity. Stranou ponechává materiál působení českých firem v Bělorusku, byť se jej válka na Ukrajině samozřejmě také dotýká.

Ruský útok proti Ukrajině 24. února přinesl změnu nejen v bezpečnostní oblasti, ale také znamenal další ránu pro ekonomickou situaci po celém světě. Podle odhadů OECD sníží válka globální růst o jeden procentní bod v důsledku snížení dostupnosti a zdražení některých surovin a potravin.¹ Západní země přijaly bezprecedentní objem sankcí, které výrazně omezily obchod mezi Ruskem a Evropskou unií.² Rusko s Ukrajinou dohromady vytvářely před válkou zhruba dvě procenta světového HDP. Válka přitom HDP obou zemí výrazně sníží. V případě Ruska se pohybují odhady kolem 8,5 %, v případě Ukrajiny jde dokonce o závratných 35 %.³ Důvodem propadu ruského HDP jsou jednak dopady vedení války a uvalených sankcí, dále potom strukturální problémy v podobě korupce, státních zásahů do ekonomiky či slabé ochrany vlastnických práv. V Rusku lze i podle místních ekonomů očekávat další problémy v podobě výpadků dodavatelských řetězců v důsledku západních sankcí a odchodů zahraničních firem. Rusko navíc spadlo v hodnocení rizikovosti exportních úvěrů z hodnocení 4 na stupeň 7, tedy nejvyšší riziko.⁴ Ačkoli opadly některé hlasy volající po vyvlastňování, které se objevovaly po propuknutí současné fáze konfliktu, mohou se kdykoli vrátit, typicky v reakci na informace o zvěrstvech, jichž se na Ukrajině dopouštějí ruští vojáci.

Ačkoliv se přesný dopad války na Rusko odhaduje obtížně, ještě o něco hůře hodnotitelné jsou dopady na ukrajinskou ekonomiku. Není totiž stále jisté, kam až se boje rozšíří. V současné době lze za hlavní důvody ekonomického propadu označit především masivní likvidaci infrastruktury země v průběhu bojů, ale i úbytek pracovní síly v důsledku emigrace či válečných ztrát.

¹ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>

² <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>

³ Zvláště u Ruska má HDP omezenou vypovídací hodnotu, protože je způsobeno vyššími příjmy z vývozu ropy a zemního plynu a zastavením dovozů.

⁴ <https://www.oecd.org/trade/topics/export-credits/documents/cre-crc-current-english.pdf>

České firmy na ruském a ukrajinském trhu: mezi odchodem a vyčkáváním

Ztráta ruského trhu není z hlediska českých firem jako celku zásadní, problémy se týkají spíše několika vybraných subjektů. Expozice evropských ekonomik včetně české vůči Rusku a Ukrajině nebyla ani před zahájením ruské invaze velká. Rusko se před válkou podílelo dvěma procenty na českém exportu i importu, v případě Ukrajiny to bylo 0,7 % v případě vývozu a 0,9 % dovozu.⁵ Ani investice českých firem v těchto zemích nejsou obecně vysoké, s výjimkou specifických případů – Škoda Auto či PPF, přičemž druhá jmenovaná společnost zvažovala odchod z ruského trhu už před současnou fází války. Ruská vláda dlouhodobě prosazovala tzv. lokalizaci výroby, kdy namísto dovozů upřednostňovala místní firmy i za cenu horší nabídky, což byl jeden z důvodů, proč zahraniční podnikatelé vnímali ruské prostředí jako problematické již dlouhou dobu před válkou.⁶

Podle Svazu průmyslu a obchodu mělo v Ruské federaci zastoupení cca 150 českých firem. Podnikání zvláště v Rusku ztěžovaly jak sankce přijímané od roku 2014, tak notoricky špatné podnikatelské prostředí v zemi nebo dozvuky aféry kolem výbuchu v muničním skladu ve Vrběticích.⁷ Intenzivnější přístup na ruský trh tak byl v důsledku politického napětí pro české firmy prakticky zablokovaný. Na Ukrajině se naopak situace postupně zlepšovala s tím, jak se politická a ekonomická situace země až do zahájení ruské agrese stabilizovala. Trendy v poslední době tak ukazovaly na stagnaci ruského podílu a růst ukrajinského.

Podoba odchodu českých firem z ruského trhu se velmi liší podle toho, jak moc vedení firem věří v možný návrat. Například firma Jablotron Dalibora Dědka vzápětí po invazi oznámila odchod ze země a vypnula všechny své systémy ruským zákazníkům, podobně reagovala i firma Elekon. Exportéři, například Plzeňský Prazdroj či Staropramen, přestali přijímat objednávky z Ruska.⁸ V jiných případech firmy převedly své pracovníky na různá školení, popřípadě na částečné úvazky. Další kategorií firem jsou ty, které prodaly svůj byznys ruským partnerům s tím, že stále nevyklučují případný návrat do Ruska. V případě firem působících na Ukrajině převládla po ruském útoku snaha pomoci ukrajinským pracovníkům dostat se ze země. Motivy pro jednání sahají od principiálního přesvědčení majitele firmy, přes snahu postarat se o své ukrajinské zaměstnance, obavy z právních kroků ze strany ruských partnerů, v případě exportérů až po pokus udržet byznys v hibernovaném stavu s tím, že vyčkávají, jak se situace ohledně ruské války proti Ukrajině bude dále vyvíjet.

⁵Situace pro český export na Ukrajinu v lednu 2022, 24. ledna 2022, Businessinfo <https://www.businessinfo.cz/clanky/aktualni-situace-pro-cesky-export-na-ukrajinu/>

⁶ Tomáš Hart, Investovat v Rusku? Něco za něco, 15. dubna 2022, <https://www.kurzy.cz/zpravy/588488-investovat-v-rusku-neco-za-neco/>

⁷ Evropa se bojí odvety za případné sankce. České firmy mají v Rusku potíže už delší dobu, 1. února 2022, <https://www.businessinfo.cz/clanky/evropa-se-boji-odvety-za-pripadne-sankce-ceske-firmy-maji-v-rusku-potize-uz-delsi-dobu/>

⁸ <https://www.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/ceske-firmy-zarazily-obchod-s-ruskem-nejvice-utrpi-strojari-a-vyrobci-vozidel-1388244>

Pro blízkou budoucnost lze očekávat, že i v případě surovin a produktů, na které nebyly uvaleny ekonomické sankce ze strany západních států, budou firmy působící na ruském trhu čelit problémům z důvodu odstřihnutí velké části ruských bank od systému SWIFT či zhoršení možnosti přepravy. Válka ale změnila i principiální přístup českých podnikatelů vůči vývozu i investicím do Ruska. Z původního hodnocení Ruska jako sice autoritativní, ale jinak stabilní země, došlo k odvrácení se od Ruska i ze strany podnikatelů a státních institucí typu EGAP.⁹ Ta v bezprostřední reakci na ruskou invazi ukončila poskytování garancí úvěrů do Ruska, CzechTrade zavřel svoje zastupitelství v Moskvě a Jekatěrinburgu. V současné době je tak poptávka právě po způsobech, jak z Ruska s co nejmenší škodou odejít. V případě Ukrajiny pak firmy sledují vývoj bojových operací – v případě, že se Ukrajina ubrání a ustanou boje, mluví často o svém návratu do země.

Co dál? Hledání adaptačních strategií

V dohledné době nelze čekat návrat do situace před 24. únorem 2022 či dokonce před únorem 2014. Válka bude se největší pravděpodobností i nadále pokračovat, protože ani jedna ze stran nemá dost sil, aby protivníka rychle porazila. Zrušení sankcí by mohlo přijít pouze v případě, že by došlo k odchodu Vladimira Putina a jeho nahrazení výrazně liberálnějším režimem, náhradě škod Ukrajině atd. Takový vývoj je ale vysoce nepravděpodobný až nemožný. Současná situace se proto pro nejbližší období stane „novým normálem“ s tím, že případné rušení sankcí vůči Rusku není na pořadu dne.

České firmy, které podnikaly v Rusku tak v současnosti řeší primárně možnosti, jak se z ruského trhu, který je vnímán jako silně toxický, vyvázat a hledat náhradní odbytiště. Ministerstvo průmyslu a obchodu k otázkám spojeným s dopady války na ekonomickou situaci v Rusku a Ukrajině, stejně jako možnostem firem na situaci reagovat, organizovalo hned několik seminářů.¹⁰ Zároveň s tím i CzechTrade spustil krizové poradenství pro firmy exportující do obou zemí.¹¹ V současné době jsou možnosti poskytování podpory českým subjektům působícím v Rusku malé z důvodů omezení diplomatických styků. Prakticky se tak může jednat o poradenství v právní oblasti, jmenovitě v problematice uzavření byznysu v Rusku z důvodu eliminace hrozby žalob od ruských subjektů. Firmy pak často poptávaly různé formy potvrzení, že jejich odchod, popřípadě nedodání zboží, je výsledkem působení sankcí. Takové potvrzení, pokud je opodstatněné, je možné i žádoucí poskytovat. Naproti tomu se česká vláda vyslovila proti možnosti poskytovat jakékoli finanční kompenzace podnikatelům za jejich ztráty v důsledku nuceného odchodu z Ruska.

⁹Ruská federace Stručný politický a ekonomický přehled, 25. března 2022, <https://www.egap.cz/cs/zeme/ru>

¹⁰ Exportní semináře MPO k ruské agresi proti Ukrajině, 17. května 2022, https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/mezinarodni-obchod-dle-teritorii/vychodni-evropa-a-stredni-asie/_ve-ctvrtek-od-dvou-do-ctyr_-mpo-porada-seminare-k-ruske-agresi-proti-ukrajine--266375/

¹¹ Krizové poradenství pro firmy exportující na Ukrajinu a do Ruska <https://www.czechtrade.cz/sluzby/ukrajina-2022/krizove-poradenstvi>

Logickou strategií v nové situaci bude hledání jiných trhů. V tomto směru jedná například EGAP, který snížil pojistné do zemí OECD o 30 až 50 %.¹² Nabízí se teritoriálně nejbližší střední Asie, ale i jiné, vzdálenější destinace. I v jejich případě je nutné mít na paměti různá rizika, např. povahu tamních režimů. Zároveň nelze zapomínat ani na poměry panující na trzích, které budou mít vliv na světovou ekonomiku – pandemii covidu-19 či prudký vzestupe inflace. Přesto je z hlediska státu žádoucí, aby taková podpora byla poskytována. Firmy si ale zároveň musí být vědomé toho, že výsledné rozhodnutí, a tedy i zodpovědnost, je na jejich straně.

Nelze předpovídat, jak a kdy nastane poválečná rekonstrukce Ukrajiny. Česká republika si svým přístupem k ruské agresi vydobyla relativně dobrou pozici, kterou bude možné zužít i pro české firmy. Pozitivním faktorem pak může být i postupná implementace evropských standardů napříč Ukrajinou, která dále zlepší konkurenceschopnost a stabilitu prostředí. V obou případech ale záleží nejvíc na vývoji války. V případě ruského vítězství a dosazení okupační správy by samozřejmě jakákoliv možnost financování rekonstrukce ze strany evropských zemí padla a s ní i možnosti českých firem.

¹² Pojištění vývozu do zemí OECD zlevňuje až o polovinu, ukazuje nový ceník EGAP, 24. května 2022, <https://www.egap.cz/cs/pojisteni-vyvozu-do-zemi-oecd-zlevnuje-az-o-polovinu-ukazuje-novy-cenik-egap>